

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1970.4.03>

R. PULLAT

NARVA-JÕESUU KUURORDI ARENG JA VAHEKORRAD NARVA LINNAGA AASTAIL 1873—1917

Kurtmata pikemalt selle üle, et meie linnaliste asulate minevik on siiani teaduslikult läbi uurimata, märgiksime vaid, et sama lugu on ka Narva-Jõesuu alevi ajaloo kohta. Eesti NSV ühe tähtsama kuurordi ajaloo kohta on tänini olemas vaid mõned populaarsed kirjutised.¹ A. Petrov on oma Narva ajaloo kohta Narva-Jõesuu peatunud vaid mõne nabi reaga.² Käesolevas heidame pilgu Narva-Jõesuu tekkeloole, kujunemisele ja suhetele Narva linnaga, mis on oluline nende mõlema ajaloolise kujunemise mõistmiseks. Kirjutis tugineb selleaegse Narva Linnavalitsuse fondis leiduval seni kasutamata arhiivianekdoteel ja linnavalitsuse otsuste publikatsioonidel.³

Arhiivandmeid tekkis Narva-Jõesuu suvituskoht 1873. aastal⁴ Narva linnale kuuluva Kudruküla mõisa maa-alal, mille linnale oli kinkinud kuninganna Christina 1646. aastal.⁵ 1870. aasta linnaseaduse järgi keskaegse magistraadi asemele loodud volikogu volitas 15. novembril 1873⁶ linnavalitsust andma Hungerburgi (Näljalinn) ja Schmetzke (Auga) vahelisel alal paiknevaid maatükke suvituskohtadena põlisele rendile (obrokile), kusjuures rendi suurus aastas oli $\frac{3}{4}$ kop. ruutsüllalt. Seni oli Narva-Jõesuu olnud vaid Narva linna eelsadamaks, kus asusid sadamaasutised, mis «juba ammu olid tekkinud», tuletorn, päästejaam ning tolli- ja lootsijaam, samuti kaks kauplust, kõrts jms. Siin leidsid ka mõned tehased, milledest suurimana märgime D. Zinovjevi ja Ko. lauavabrikut. Alalisi elanikke oli 300, kes elatusid kalapüügist, laevade lootsimisest ja muudest laevandusega ühenduses olevatest tööstest.⁷ Maju oli mõnikümme.⁸ Suvituskruntide rendileandmine edenes jõudsasti: järgmise aasta 10. aprilliks oli renditud 24, 25. juuliks 1875 aga juba 46 krunti.⁹

¹ I. Krivošejev, Narva-Jõesuu. Tallinn, 1969; I. Krivošejev, Narva ekskursioonijuh. Tallinn, 1960, lk. 95—100; O. Viilup, Eesti suvitus ja vaatamisväärsed kohad. Valga, 1937.

² А. В. Петров, Город Нарва, его прошлое и достопримечательности. 1223—1900. СПб., 1901, lk. 498.

³ ORRKA, f. 2536, nim. 1, s.-ü. 49, l. 1; Постановления Нарвской Городской Думы 1873—1898 (edaspidi: Постановления).

⁴ Seega siis mitte 1872. aastal (J. Krivošejev, Narva-Jõesuu, lk. 72) ja ka mitte 1874—1875 (Eesti entsüklopeedia, VI kd., vg. 135).

⁵ Постановления, 1873, lk. 6.

⁶ ORRKA, f. 2536, nim. 1, s.-ü. 49, l. 1.

⁷ Sealsamas.

⁸ 1868. aastal oli Narva-Jõesuus Hungerburgi alal 91 maja. Rendile oli antud 100 krunti, kokku 2375 tiinu ehk 2594,7 ha. Schmetzke alal oli välja antud 6 maatükki, kokku 8 tiinu ehk 8,74 ha. Oli ehitatud 15 elumaja, mis kuulusid kõik eraisikutele ja olid põhiliselt suvilad. Asusid nad Meriküla kui vanema ja suurema suvituskoha läheduses.

⁹ ORRKA, f. 2536, nim. 1, s.-ü. 49, l. 1.

Kasutades soodsat konjunktuuri, tõstis volikogu 18. septembril 1876 renti: maatüki eest tuli nüüd tasuda 500 rbl. ühekordset põhimaksu ja peale selle 1,5 rbl. renti ruutsülla eest aastas.¹⁰

Linnavalitsuse esimese koosseisu tegevusaja lõpuks oli endine liivane ja tühi merekallas muutunud kaunis suureks suvituskohaks, kus leidis juba hulk maju ja mitusada suvitajat. Oli parandatud teid, rajatud park ja muusikapaviljon, eraettevõtetena asutati 1877. aastal apteek, tervisevannid ning posti- ja telegraafikontor. Seni oli maatükke antud välja vaid Hungerburgi ja Schmetzke vahelisel alal, nüüd hakati seda tegema ka tuletorni ümbruses. 1879. aastal hakati ehitama teed Hungerburgi ja Schmetzke vahel. Bürgermeistri, esimese gildi kaupmehe Adolf Hahni ettepanekul anti selleks 5000 rbl. krediiti.¹¹

Narva-Jõesuu kui suvituskohatõi linnale sisse soliidse summa — aastail 1874—1878 kokku 15 380 rbl., kulutati aga tema peale samal ajal vaid 1610 rbl.¹²

1880. aastal laiendati taas suvituskoha maa-ala, seekord jõekalda arvel Kudruküla lähedal, kust hakati krunte rentima vaesematele inimestele kergendatud tingimustel. Aasta lõpuks on Hungerburgis välja antud 77 ja Schmetzkes 38 krunti.¹³

Saanud Narva Linna Volikogult 6. oktoobril 1881 loa, ehitas Adolf Hahn järgmisel aastal Narva-Jõesuu oma krundile vastu parki kuursaal. Suvitajate arv ulatus juba 1500-ni. Siis saabus pöördeline 1886. aasta: 16.—17. augusti tulekahjus hävis 97 maja. Tule laastamist soodustas eriti see, et ehitusmäärustikku rikkudes oli Narva-Jõesuu hoonestatud väga tihedalt.

Kuna Narva-Jõesuu oli suvituskohana kujunenud Narva linnale kindlaks sissetulekuallikaks, siis alustati kohe tules hävinud hoonete taastamist. 6. septembril 1886 loodi Narva abilinnapea Zvetajevi ettepanekul Hungerburgi heakorra komisjon,¹⁴ kelle esimeheks sai ei keegi muu kui Adolf Hahn. Komisjoni eestvõttel suudeti lühikese ajaga Narva-Jõesuu heakorrastust tulekahjueelsega võrreldes märksa parandada, eriti nn. Port-Narva osas. Kahe-kolme aastaga planeeriti uuesti kõik tulekahjus hävinud hooned, korrastati kõik tänavad ja platsid ning valmisid paljud nägusad ehitised. See kõik suurendas Narva linna väljaminekuid.¹⁵ Sissetulekute suurendamiseks hakati maksu võtma lõbusõidupaatide eest, samuti vooiäri pidajatelt, supelputkade pealt ja toiduainetega kauplejailt.¹⁶ Samal ajal muudeti Narva-Jõesuu valitsemise korda. Mitmesuguste maksude sissenõudmiseks, tänavate korrashoiu järelevalveks ja muuks taoliseks loodi Kudruküla mõisa valitseja koht. 1886. aastast peale tegutsenud heakorra komisjon likvideeriti ja tema asemele loodi uus, nn. Kudruküla mõisa valitsemise komisjon, kes allus Narva linnavalitsusele.¹⁷

Riiginõukogu 12. aprilli 1894. aasta otsusega nimetati Narva-Jõesuu supluskohaks. Seega oli suvituskohatõi endale saanud juriidilise aluse ja kui kuurort ka vastavad õigused, näiteks õiguse võtta suvitajatelt maksu politsei ülalpidamiseks.¹⁸

Aasta hiljem pöördutaksegi esimest korda valitsuse poole palvega, et linnal lubatakse suvitajatelt maksu võtta, mille suurus oleks 5 protsenti korteri üürist, nagu seda tehti teistes suvituskohades. Valitsus seda palvet ei rahuldanud, kuna linn saavat Narva-Jõesuust selleks küllaltki suuri sissetulekuid, et tema heakorra eest vajalikult hoolt kanda.¹⁹ 1897. aastal korratakse palvet, selgitades lähemalt ülesandeid ja kohustusi, mis Narva linnal suvituskoha suhtes tuli täita. Ka seda palvet ei rahuldatud. 1899. aastal esitatakse kolmas

¹⁰ Sealsamas.

¹¹ Sealsamas.

¹² Sealsamas.

¹³ Sealsamas, l. 2.

¹⁴ Sealsamas, l. 22.

¹⁵ Постановления 1887, lk. 6.

¹⁶ Постановления 1888, lk. 71; Постановления 1891, lk. 34 jj.

¹⁷ Постановления 1891, lk. 36.

¹⁸ ORRKA, f. 2536, nim. 1, s.-ü. 49, l. 3.

¹⁹ Sealsamas. 1893. aastal laekus Narva linnale Narva-Jõesuu arvel 8000, 1894. aastail 10 000 ja 1895. aastal 11 000 rbl.

palve, kus väidetakse, et Kudruküla mõisast saavat linn küll head sissetulekut, kuid see ei laekuvat mitte ainult Narva-Jõesuu kui suvituskoha arvel ja seetõttu ei saavat seda raha kulutada suvitajate heaolu parandamiseks. Seekordne palve rahuldati ja lubati 1903. aastast peale hakata võtma suvitusmaksu.

1898. aastal ostis Narva linnavalitsus A. Hahnilt kuursaali koos selle juurde kuuluvate maatükkidega, makstes nende eest 40 000 rbl. Selle summa väljamaksmiseks tegi linn laenu. Ohtlasj jäid linna kui Narva-Jõesuu omaniku kanda kõik kulud, nagu väljaminekud muusika korraldamiseks, pargi ja aia korrahoiuks jms., mis kuursaali pidaja 1881. aastal sõlmitud lepingu alusel oli kohustatud kandma.²⁰

Samal aastal muudeti järjekordselt Narva-Jõesuu valitsemise korda. Peterburi kubeneri ettepanekul loodi nn. supluskomisjon, kuhu kuulusid nii Narva-Jõesuu elanike kui ka suvitajate esindajad.²¹

Samal aastal osteti A. Hahnilt 10 000 rbl. eest veevärk²² ja ehitati ümber kuursaal.

Suvitusmaksu suuruseks määras volikogu 4 protsenti korteri üürist. Selle arvel laekus linnale aastas 6—7 tuhat rubla, mida kasutati suvituskoha tänavate parandamiseks, veevärgi laiendamiseks, kuursaali remondiks, turuplatsi prügitamiseks jne.²³

1874. aastast kuni sajandi lõpuni laienes Narva-Jõesuu kui kuurort pidevalt, nii et 1897. aastal otsustati tema kasvu juba piirama hakata. Puutumatuks tunnistati mõisa mets, mille suurus oli 381,3 ha, 10,9 ha suurune Narva park ja mõned maatükid Port-Narvas, kokku 0,51 ha.²⁴ Seda otsust kinnitati ka 1905. aastal.²⁵

Kuni 1905. aastani korraldas Narva-Jõesuu valgustamist heakorra komisjon. Siitpeale tehti see ülesandeks majaperemeestele. Viimased kaebasid selle otsuse peale senatile, kes 1908. aastal otsuse tühistas.²⁶

Narva linnavalitsus pidi hoolitsema ka kuurordi tervishoiuolude eest. 1893. aastal määras linnavalitsus 200 rubla abiraha alalise arsti ülalpidamiseks. 1905. aastal asutati haigemaja, koolerataudi ajal avas linn nakkushaiguste baraki. Kaks aastat hiljem aga ehitati alaline haigemaja, milleks P. Kotschnevi firma andis tasuta ehitusmaterjali ja võttis enda kanda kahe haige ülalpidamise. Aastail 1908—1909, kui möllas koolera, kulutas linn Narva-Jõesuus selle vastu võitlemiseks 6000 rbl.,²⁷ seega siis küllaltki suure summa.

Suvitusmaksu laekus linnale 1903.—1907. aastani 33 742 rbl., mis kulutati Narva-Jõesuu heakorrasutamiseks.²⁸

Aastate kestel oli Narva-Jõesuu kujunenud küllaltki suureks ja hinnatud kuurordiks, kuhu suvitajaid saabus peamiselt Venemaa suurematest linnadest. Suvitajate arv tõusis kuni 8000-ni, alalisi elanikke oli üle 1000. Narva-Jõesuu arengule avaldas kahtlemata mõju Peterburi lähedus ja viimase elanikkonna kiire kasvu. Sajandi keskel elas seal pool miljonit inimest. 1900. aastal aga juba 1418 tuhat, ja 1910. aastal 1881 tuhat inimest.²⁹

Vaatamata sellele, et alates 1898. aastast kuulusid Narva-Jõesuu heakorra komisjoni ka kohalike kinnisvaraomanike esindajad (ka need valiti linnavolikogu poolt), süvenes nii majaperemeeste kui ka suvitajate seas rahulolematust Narva-Jõesuu valitsemisviisi vastu. Ei oldud rahul sellega, et Narva linnavalitsus valitses Kudruküla mõisa omanikuna suvituskoha tegelikult iseseisvalt. Kerkisid päevakorraile mitmesugused plaanid ja kavad Narva-Jõesuu valitsemiskorra muutmiseks.

²⁰ ORRKA, f. 2536, nim. 1, s.-ü. 49, l. 3.

²¹ Sealsamas.

²² Постановление 1898, lk. 85.

²³ ORRKA, f. 2536, nim. 1, s.-ü. 49, l. 3.

²⁴ Постановление 1897, lk. 32.

²⁵ ORRKA, f. 2536, nim. 1, s.-ü. 49, l. 4.

²⁶ Sealsamas.

²⁷ Sealsamas.

²⁸ Sealsamas.

²⁹ Очерки истории Ленинграда. Т. I. М.-Л., 1955, lk. 507; Большая советская энциклопедия, т. 24, второе издание, lk. 519.

1910. aastal tegi Peterburi kuberner Omavalitsusajade Peavalitsuse ülemale ettepaneku seada Narva-Jõesuus sisse linnaomavalitsus, sest kehtiv kord takistavat kuurordi arenemist.³⁰ Kuna Narva linnale laekus Narva-Jõesuu arvel küllaltki märkimisväärne summa puhaskasumina (aastas keskmiselt 4058,57 rbl.),³¹ siis polnud ta mõistagi niisuguse uendusega nõus ja väitis, et Narva linnavalitsus on kõigiti võimeline kuurordi heakorlastuse eest hoolt kandma ja linnavolikogu otsustas 18. juunil 1910 «tunnistada mittesoovitavaks lihtsustatud linnaomavalitsuse sisseseadmine Narva-Jõesuus».³² Narva-Jõesuule omavalitsuse andmise küsimus jäigi seekord lahtiseks.

Järgmisel aastal aga kerkis päevakorrale Narva-Jõesuu kuurordi ühendamine linnaga, s. t. tema muutmine üheks Narva linna osaks. Seda kavatsust toetas ka Omavalitsusajade Peavalitsuse ülem oma pikemas kirjas Peterburi kubernerile.³³ Küsimust kaaludes jõudsid selle lahendamiseks loodud komisjon ja Narva linnavalitsus 1912. aastal seisukohale, et Narva-Jõesuu Narva eeslinnaks muutmine ei ole siiski soovitav, kuna ta maksud riigile linnaosana oleksid suurenenud kolmekordseks,³⁴ Narva linn aga oleks samal ajal kaotanud 25 aastaks oma sissetulekud Narva-Jõesuust, mis linna niigi viletsale rahalisele olukorrale oleks olnud raskeks löögiks. Samuti oleks Narva linn kaotanud õigused, mis tal kui Kudruküla mõisa omanikul olid Narva-Jõesuu suhtes.

19. novembril 1912 otsustaski Narva Linna Volikogu tunnistada Narva-Jõesuu liitmise linnaga mittesoovitavaks³⁴ ning senine olukord jäi püsima kuni 1917. aastani.³⁵

Peagi puhkenud Esimene maailmasõda mõjus halvavalt ka Narva-Jõesuule kui suvituskohale.

Pärast 1917. aasta Veebruarirevolutsiooni pöördus Narva-Jõesuu Seltskondlik Komitee palvega Ajutise Valitsuse poole, taotledes Narva-Jõesuule omavalitsust. Oma kirjas 8. augustist 1917 päris Peterburi kubermangu komissar Narva linnavalitsuse arvamust selles küsimuses. Kuna Ajutise Valitsuse 15. juuli 1917. aasta seadusega oli Narva-Jõesuule antud alevi omavalitsuse moodustamise õigus,³⁶ ei vaeelnud Narva linnavalitsus Seltskondliku Komitee taotluse vastu. Nii saigi 1917. aastal Narva-Jõesuust alev.

Meie ametlikes väljaannetes, kus märgitakse, et Narva-Jõesuu alev olevat asutatud alles 1945. aastal,³⁷ on seega sattunud tõsine viga. Eksitus on tingitud ilmselt sellest, et 1. aprillil 1934 liideti Narva-Jõesuu alev Narva linnaga ja 1945. aastal toimus talle teistkordne aleviõiguste andmine.

*Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Ajaloos Instituut*

Saabus toimetusse
23. XII 1969

³⁰ ORRKA, f. 2536, nim. 1, s.-ü. 49, l. 4.

³¹ Sealsamas, l. 5.

³² Sealsamas.

³³ Sealsamas.

³⁴ Sealsamas, l. 6. 1899. aastal oli Narva-Jõesuus alalisi elanikke koos suvitajatega 7010, vahetult enne Esimest maailmasõda oli elanikke ca 3500, suvitajaid aga juba 10 000. (Sealsamas, l. 9.)

³⁵ Sealsamas, l. 7. Suvilate arv tõusis samal ajal 500-lt 800-le.

³⁶ Sealsamas, l. 7; vt. ka Eesti entsüklopeedia, I kd., vg. 267.

³⁷ Vt. 25 aastat Nõukogude Eestit. Statistiline kogumik. Tallinn, 1965, lk. 21; Eesti NSV territooriumi administratiivne jaotus seisuga 1. jaanuar 1967. Tallinn, 1967, lk. 28.

P. ПУЛЛАТ

РАЗВИТИЕ КУРОРТА НАРВА-ЙЕЕСУУ И ЕГО СВЯЗИ С ГОРОДОМ НАРВОЙ*Резюме*

В статье установлена дата возникновения курорта Нарва-Йеесуу — 1873 год. Автор рассматривает также застройку курорта, формирование его коммунального хозяйства и администрации до 15 июля 1917 года, когда законом Временного правительства курорту было предоставлено право образования поселкового самоуправления.

*Институт истории
Академии наук Эстонской ССР*

Поступила в редакцию
23/XII 1969

R. PULLAT

DIE ENTWICKLUNG DES KURORTS NARVA-JÖESUU UND SEIN VERHÄLTNIS ZUR STADT NARVA IN DEN JAHREN 1873—1917*Zusammenfassung*

Der Autor fixiert als das Entstehungsdatum des Kurorts Narva-Jõesuu das Jahr 1873 und betrachtet die fernere Entwicklung des Kurorts, seiner Kommunalwirtschaft und Administration bis zum 15. Juli 1917, als Narva-Jõesuu laut der entsprechenden Verordnung der Provisorischen Regierung die Selbstverwaltungsrechte eines Fleckens erhielt.

*Institut für Geschichtsforschung
der Akademie der Wissenschaften der Estnischen SSR*

Eingegangen
am 23. Dez. 1969